

NÁRODOVEC Z VÝCHODU SLOVENSKA JÁN STRAKA¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Medzi popredné osobnosti východného Slovenska koncom 19. a začiatkom 20. storočia patrili kultúrno-osvetový a národne uvedomelý Slovák Ján Straka. Tohto roku uplynulo 85 rokov od jeho úmrtia. Bol šíritelom slovenskej literatúry a zaradil sa k organizátorom slovenského katolíckeho ľudu.

Ján Straka, rodák z Jarovnic – Močidlňan pri Prešove, sa narodil 10. mája 1858. Pochádzal z mlynárskej rodiny otca Ondreja a matky Anny, rodenej Jakalinovej z Jarovnic. Základné vzdelanie získal v Močidlňanoch a Jarovniciach. Ako 9-ročný osirel a tak hneď po otcovej smrti sa začal učiť tesárskemu a mlynárskemu remeslu, ktoré dokončil v roku 1873 u mlynára Olejára v Bertotovciach. Popri plnení si základných povinností u mlynárov v Šarišských Michaľanoch, Bohdanovciach a v Košiciach najväčšiu pozornosť venoval svojmu vzdelávaniu čítaním krásnej i odbornej literatúry, zameranej najmä na slovenské národné dejiny, národopis, literatúru, jazykové otázky a ďalšie vlastivedné disciplíny. Spočiatku pracoval v Košiciach ako mlynársky pomocník v rokoch 1880 – 1885, potom sa až do roku 1909 venoval tesárstvu. V tom roku sa presťahoval do Prešova, kde dostal zamestnanie v novozaloženej filiálke Tatra banky v Prešove, ktorú pomáhal zakladať. Tu pracoval až do roku 1919, keď odišiel do dôchodku a vrátil sa do Košíc.

Ján Straka – človek bez vyššieho profesionálneho vzdelania, ani politik, či kňaz alebo učiteľ, ale jednoduchý syn močidlňanskeho mlynára sa rozhodol bojovať proti maďarizácii, slovjakizmu, kultúrnej, spoločenskej a duchovnej zaostalosti východoslovenského ľudu. Celý svoj život prežil na východe Slovenska. Národné aktivity vyvíjal v krajne nepriaznivom prostredí. Patrila k tunajším organizátorom slovenského katolíckeho ľudu a k agilným národným pracovníkom v tomto regióne. Vystupoval proti maďarizačnej politike uhorskej vlády ako šíritel slovenských kníh a časopisov v Šariši a Above.

V rokoch 1897 – 1899 ráznym vystupovaním znemožnil chystané zavedenie maďarských kázni v kostoloch košickej diecézy. Písal a zbieral podpisy za slovenské cirkevné spevy, za slovenskú bohoslužobnú reč a biskup Žigmund Karol Oskar Bubič (Bubics), s ktorým viedol polemiky prostredníctvom novín, ho označil za „zlomyseľného slovenského extrémistu“. Na podporu svojich snáh získal Straka 5 000 podpisov veriacich košickej diecézy. Bojoval za udržanie slovenského charakteru cirkevných spolkov, osobitnú pozornosť venoval rozširovaniu katolíckej slovenskej literatúry po celom slovenskom východe, najmä vydaní Spolku sv. Vojtecha, s ktorým spolupracoval tiež pri zakladaní jednatelstiev na východnom Slovensku (založil ich 74). Organizoval mariánske pute, na ktorých predával a propagoval slovenské knihy a časopisy. Propagoval najmä pútnické miesto na Mariánskej hore v Levoči. V roku 1898 vydal knihu *Mariánske milostivé miesto Hora levočská* a výnos

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

z jej predaja použil na výstavbu kaplnky a pútnického kostola na tomto mieste. Organizoval zbierkovú akciu na podporu sakrálnych stavieb.

Ako publicista samouk od roku 1884 písal články historického, vlastivedného, národného a náboženského charakteru. Oboznamoval v nich verejnosť s postavením Slovákov na východnom Slovensku, v biografiách predstavoval aktivistov katolíckych spolkov. Ako samouk si osvojil slovenčinu a postupne od roku 1884 začal pravidelne písať aj do Katolíckych novín, kde sa zoznámil s Martinom Kollárom. Propagoval slovenčinu ako jednotný jazyk všetkých Slovákov a bol proti šarištine. Bol jedným z málo národovcov na východe Slovenska, ktorý sa stal dopisovateľom Národných novín a Slovenského týždenníka.

Nadväzoval kontakty s osobnosťami národného života v regióne i mimo neho. Jedným z nich bol Jozef Gregor Tajovský, ktorý o jeho aktivitách napísal: „*Pod vytrvalým úsilím Jána Straku a jeho dôverníkov láme sa ľad na polovici priestranstva východného Slovenska, ale potrvá to ešte roky, kým tlačené slovenské slovo, hoci aj cirkevné, bude mať voľný prístup do Zemplína, Užhorodu, Abaujskej stolice, všade, kde Slováci bývajú.*“² V písomnom kontakte bol i so slovenskými národnými činiteľmi v Turčianskom Sv. Martine, čo dokladuje okrem iného dôvera predsedu Slovenskej národnej strany Pavla Mudroňa, ktorý mu zo zbierky amerických Slovákov pod názvom Sbiery z Ameriky pre núdznych a pohorelcov zaslal koncom roka 1905 prostredníctvom Štefana Mišika do Košíc 100 korún a 20 halierov.

Ján Straka rozvíjal aj agitačnú činnosť za slovenských kandidátov vo voľbách do uhorského snemu. V roku 1906 sa podieľal na predvolebnej kampani Ivana Pivku, ktorý sa usiloval získať mandát do uhorského snemu za volebný okres Giraltovce. Ivan Pivko už v druhej polovici apríla 1906 podnikol niekoľko vystúpení po obciach v giraltovskom okrese a sondoval možnosti, či v prípade kandidatúry by mohol mať úspech. Na tejto ceste ho sprevádzal Ján Straka.

Pre svoju angažovanosť v prospech kandidatúry Ivana Pivku bol spolu s ďalšími slovenskými rečníkmi v Šariši napadnutý časopisom Kresťan. Napokon bol pre „poburovanie ľudu v Šariši“ trikrát postavený pred súd v Prešove. Prvý raz ho predvolali na 5. augusta 1906, ale sa na pojednávanie nedostavil, pred súdom svedčil v nasledujúci deň 6. augusta, ale nebol odsúdený, v pozornosti úradníkov však naďalej ostal. Nasledovalo tretie predvolanie na 21. septembra 1906, kde už boli na pojednávaní prítomní svedkovia, ktorí vypovedali proti nemu a tak bol odsúdený na štyri dni väzenia v štátnom väzení a 20 korún pokuty, ktorú musel uhradiť do 15 dní. O súdnom procese s ním sa dozvedáme z listu adresovanom Andrejovi Halašovi do Turčianskeho Sv. Martina, ktorému sa posťažoval, že šesť týždňov bol pod policajným dozorom, pri prehliadke jeho domu mu boli skonfiškované dve brožúrky Hora Levočská a Malá Veska s tým, že si ich nechajú, prečítajú a posúdia, či nie sú panslávske. Ján Straka na margo toho optimisticky poznamenal: „*Ale všetko je pozde, Šariš je zobudený.*“³

2 GREGOR TAJOVSKÝ, Jozef. List zo Šariša. In *Dielo v šiestich zväzkoch. Dielo VI.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 458.

3 LA SNK Martin, sign. 37 J 19. List Jána Straku (Košice) Andrejovi Halašovi z 15. 7. 1906.

V zložitých a mimoriadne pre slovenský národ nepriaznivých podmienkach sa nedal odradiť od svojho hlavného poslania – šíriť dobré slovenské slovo medzi širokými vrstvami východoslovenského ľudu, rešpektujúc pritom historickú, národno-politickú, kultúrnu a jazykovú celistvosť slovenského národného etnika a východného Slovenska ako neodmysliteľnej integrálnej súčasti celého Slovenska. Avšak v maďarizačnom, separatistickom a promaďarskom prostredí sa dostával do protirečenia, obviňovania, prenasledovania i väznenia, ale nedal sa odradiť.

Ján Straka ako stúpenec česko-slovenskej vzájomnosti a Československej republiky sa stal obeťou iredenty. Po boľševickom vpáde v roku 1919 ho deväť týždňov väznili v Košiciach, Miškovci a Hatvane, čím sa natrvalo podlomilo jeho zdravie. Boľševici sa chceli od neho dozvedieť, kde skrývala Tatra banka svoje peniaze. Ich hrozbám ani sľubom však nepodľahol. Zomrel 9. januára 1934 v Košiciach.

Použitá literatúra:

SEDLÁK, Imrich. *V čierňaziach búrok*. Martin: Matica slovenská, 2001, s. 362-364.

SEDLÁK, Imrich. *Svitanie na východe*. Martin: Matica slovenská, 2008, s. 48-51.

Zabúdaný národovec z východu Slovenska. (Ján Straka) In *Národný kalendár*, 2009, s. 89-92.

Slovenský biografický slovník, V. zväzok. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 361. Heslo Ján Straka.

GREGOR TAJOVSKÝ, Jozef. List zo Šariša. In *Dielo v šiestich zväzkoch. Dielo VI*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 458.